

Kis Tamás
(Debrecen)

Szlang és karnevál

A szlang és a karnevál összekapcsolása véletlenszerű, esetleges vagy éppen játékos ötletnek minősülhet sokak szemében. Én azonban Péntek János tanár urat köszöntő írásomban épp a mellett szeretnék érvelni, hogy ez nem így van: véleményem szerint mind a karnevál, mind a szlang alá besorolható jelenségek az ember mint *Homo sapiens* leglényegibb tulajdonságait érintik. Meglátásom szerint a karnevál a csoportlényként élő ember legősibb kulturális jelenségei közé tartozik, a szlang pedig e csoportlény legősibb nyelvi jelenségeinek egyike, és sok szempontból a nyelv eredeti funkcióinak megőrzője. Az alábbiakban arra igyekszem rámutatni, hogy a szlang tulajdonképpen a kiscsoport és az egyén hierarchia elleni verbális lázadása, ami az ego védelmét és a csoportnyomás alóli felszabadulást szolgálja, és ebben a szerepében, valamint alkalmazott eszközeiben rendkívül közel áll a karnevál felszabadító nevetéséhez és lefokozó-materializáló groteszk realizmusához, vélhetőleg azért, mert a szlang a karneváli nevetést, és ezzel magát a karnevált menti át a hétköznapiakba.

Úgy vélem, hogy ennek a feltevésnek a valószínűsítéséhez a nyelv kialakulása felől indulva kerülhetünk a legközelebb, amikor is elvileg rálehetünk arra az állapotra, amikor az emberi csoportokban megjelenő, mai értelemben vett nyelvben (magával e nyelvvel egy időben és ennek részeként) feltűnnek a szlangjelenségek. Először is arról érdemes szólni, hogy melyek azok az emberek közötti társas kapcsolatokkal összefüggő, a szlenget magába foglaló nyelvet is létrehozó és működtető okok, amelyek törvényszerűvé teszik a szlang kialakulását, és amelyek a szlenget mind a mai napig fenn tartják. Ezen okok feltárása a nyelv eredeti funkcióinak rekonstruálása révén tűnik a leginkább elérhetőnek.

Hogy mik a nyelv (és a szlang) eredeti funkciói, azt egyrészt megállapíthatjuk a mai nyelvek napjainkban megfigyelhető funkciót számba véve, abból kiindulva, hogy a modern ember nyelve evolúciós léptékkal mérve nem túl régi, legfeljebb 100–150 ezer éves, bár lehet, hogy csak 40–50 ezer éve alakult ki a ma ismert formájában. Mivel ez idő alatt semmilyen ugrászerű változás nem történt a *Homo sapiens*-szel, nyugodtan feltételezhetjük,

hogy nyelvünk manapság is azokra a funkciókra a legalkalmasabb, amelyekre eredetileg létrejött, és amelyek a leginkább adaptívak voltak a természetes szelekció során.

Másrészt eljárhatunk az etiológiai funkcionalizmus alapján is, ami azt jelenti, hogy amikor egy jelleg funkcióját meg akarjuk állapítani, nem az aktuális bemenetekre és kimenetekre koncentrálunk, hanem a jelleg evolúciós múltjára és arra a környezetre, ahol és amikor a kérdéses funkció kifejtette oksági hozzájárulását saját szelekciójához. Ezt a releváns időszakot a Homo-nemzetség kialakulásának és fejlődésének időszakára helyezhetjük, ami nagyjából a kőkorszaknak feleltethető meg (NEMES–MOLNÁR 2002: 21–22).

Már abban az esetben is, ha a nyelv eredeti funkcióit a maiakból kiindulva keressük, jól látható, hogy a nyelv elsősorban nem arra való, amire a nyelvészek és a nem nyelvészek közkeletű vélekedése szerint főképp használni szokták: a nyelv elsősorban nem a gondolatközlés, az objektív információátadás eszköze. És vélhetőleg nem volt az kialakulásakor sem. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a nyelv „kifejezetten nehézkesen kezeli a térbeliségre, az érzésekre és az érzelmekre vonatkozó leírásokat”, valamint hogy csak mérsékeltén jól alkalmazható egyszerű információk közlésére. Kiemelkedően alkalmas viszont arra, hogy „társas kapcsolatokat építsünk és tartunk fenn a segítségével, és hogy befolyásoljunk másokat” (SÁNDOR 2002: 69).

Ezt a *társas funkciót* mutatja az is, hogy a nyelv minden megszólaláskor elkerülhetetlenül jelzi csoportidentitásunkat és a beszélgetőtársunkhoz való viszonyunkat, azaz minden esetben jelzi, hogy melyik csoporthoz tartozunk, és azt is, hogy a csoport hierarchiájában milyen helyet foglalunk el. A nyelvnek ez a tulajdonsága rendkívül „adaptív a csoportszerveződés szempontjából, mert egyszerre biztosítja a csoportok közötti elszigetelődést és stabilizálja a csoporton belüli hierarchiát”, vagyis jelentősen növeli a csoportkohéziót (uo. 69–70).

Mind az etológusok (vö. CSÁNYI 1999: 231–265), mind a szociolingvisták megfigyelései arra utalnak, hogy a nyelv helye és szerepe nem az egyén, hanem a csoport szintjén magyarázható meg, és ez a nyelvhasználat alapvetően nem tudásátadás, fő funkciója nem a jakobsoni referenciális funkció, hanem mint az állati kommunikáció sok egyéb fajtája, az emberi beszéd is úgy fogható fel, mint egy olyan viselkedési aktus, amely megváltoztatja egy másik élőlény magatartásának valószínűségi mintázatát olyan módon, hogy ez a kommunikáló számára, sok eset átlagában, fennmaradása, szaporodása

szempontjából előnyös legyen (CSÁNYI 1999: 231). Ez a kommunikáció etológiai szempontból nézve viselkedés (vö. SZILÁGYI N. 2004: 42–45), ami szabályozza az egyed felismerését és azonosítását, a csoporton belüli rangsort, az agressziót, segíti a kontaktus fenntartását stb.

A jelenleg létező nyelvek működése során megfigyelt tényezők és az etológiai kutatások arra mutatnak, hogy a mai értelemben vett nyelv megjelenése nagyon szorosan összekapcsolódik a korai emberek közösségi igényeivel. Akár úgy, hogy a nyelv abból a társas intelligenciából vált lassan le, amely eredetileg a főemlős agyban a társas helyzetek kezeléséért felelt (MITHEN 1996), akár úgy, hogy a nyelvi jelentés belső reprezentációja a főemlősök társas helyzetekre vonatkozó reprezentációjából származik (WORDEN 1999). Ezt erősíti MERLIN DONALD (2001) elmélete is, mely szerint a hangzó nyelv megjelenését bizonyos kognitív átmenetek tették lehetővé (SÁNDOR 2002: 68–69).

Az idevonható feltevések közül a legismertebb talán ROBIN DUNBAR elmélete (1996), mely szerint a nyelv kezdetben ugyanazt a csoport- és koalíció-összetartó szerepet játszotta és játssza részben ma is, mint amit a kurkászás az emberszabásúaknál. Ennek az elméletnek a kiindulási alapja az a megfigyelés, hogy a Homók evolúcióját – ami mindvégig kis és erősen zárt csoportokban zajlott – egy bizonyos csoportméret-növekedés kísérte: a korai habilinek még húsz-egynéhány fős csoportokban éltek, míg a sapiensek esetében a csoport létszáma már megközelíthette a 140–150-et is. A csoportok létszámának növekedésével nőtt a csoportok szétbomlására irányuló erők száma is: nőtt a konfliktusok lehetősége, ami miatt fokozott szükség volt az agresszió csökkentésére, a csoportstabilitás és a csoportkohézió biztosítására. Ennek a főemlősöknél különféle módjai alakultak ki, amelyek közül a legelterjedtebb – mint DUNBAR is kifejti – a kurkászás, a másik szőrzetének egyféle békéltető, megnyugtató szándékkal történő tisztogatása. A kurkászás során három-hét-nyolc fős összetartó csoportok, koalíciók jelennek meg a nagyobb csoporton belül, amelyek megvédik a csoporttagokat a külső támadókkal szemben (DUNBAR 1996, 2002: 58–59, SZVETELSZKY 2002: 30).

Miután az evolúció során a kurkászás lehetőségei erősen beszűkültek (hiszen egy megnövekedett létszámú csoportban már nem lehet minden kapcsolat-megerősítést ezzel megoldani), becéző, összetartozást erősítő szerepét más eszköz, elsősorban a vokális beszéd vette át. A beszéd ugyan a kurkászás egynémely fontos velejáróját (pl. a közvetlen érintést, simogatást és az ezzel járó enyhe eufóriát kiváltó endorfin-kiválasztás stimulálását) nem pó-

tolhatta (a kurkászásnak ezt a funkcióját majd a nevetés veszi át; vö. DUNBAR 2002: 59), azonban ettől eltekintve a nyelv nagyszerűen működik ebben a szerepben: szavakkal is kiválóan lehet simogatni, megnyugtatni, feszültséget oldani, és ráadásul ez a tevékenység egyszerre több egyedre is irányulhat. A „kurkászó”, kapcsolatfenntartó, -megerősítő beszélgetés, a pletykálkodás számos különböző kultúrában végzett megfigyelés szerint ma is a legtipikusabb nyelvhasználati forma (DUNBAR 1996, SZVETELSZKY 2002: 29–30). A nyelvnek ezt a szerepét szokták MALINOWSKI (1953) terminusával fatikus funkciónak nevezni, és sokak véleménye szerint ez a vokális nyelv eredeti funkciója. A további funkciók erre rétegződtek rá, gyakran el is takarva az eredetit.

Az etológia által humán viselkedéskomplexumnak (vö. CSÁNYI 1999: 125) nevezett tényezőegyüttesbe tartozó emberi nyelvnek óriási szerepe volt a csoportok individualizálódásában (a csoportnak mint a természetes szelekcióban önálló egyedként résztvevő individuumnak a megszületésében), más csoportoktól való izolációjában. Mivel a nyelv nem genetikusan öröklődik, törvényszerű, hogy csoportonként egyedivé, eltérővé fejlődik, fejlődött. Ezek az eltérő nyelvek csak egy-egy csoporthoz kötődtek, ezért a nyelv a csoporthoz tartozás egyik legjobb ismerve lett, ami kifelé elszigetel, befelé pedig a csoportkohézió növelésére szolgál, és a csoporttagok felismerésének egyik fő eszköze, amelynek segítségével könnyebb megkülönböztetni (megbélyegezni) a „potyázókat”, akik „részesedni akarnak a csoportélet előnyeiből, de maguk sem akarnak hozzájárulni a csoport boldogulásához” (SÁNDOR 2002: 70; DUNBAR 2002: 61–63).

A nyelvről és a nyelv alapvető funkcióiról eddig elmondottak véleményem szerint érvényesek a szlengre is, amivel kapcsolatosan elsősorban azt a kérdést kell feltennünk, hogy hol találjuk meg a helyét a maximum 150 fős kőkori közösségek nyelvében.

ROBIN DUNBAR a szociális agy hipotézise (1998) kapcsán felhívja rá a figyelmet, hogy egy 150 fős csoport korántsem alkot homogén egységet az egyének szempontjából. Hangsúlyozza, hogy „Valószínűleg kognitív korlátok limitálják azoknak az egyéneknek a számát, akikkel bizonyos intenzitású kapcsolatot vagyunk képesek ápolni. Régóta ismert tény például, hogy azoknak az egyéneknek a száma, akikhez különösen szoros kötődésünk lehet, mindössze 12–15 lehet, és ezen belül lehet egy körülbelül 5 fős belső kör, amelynek tagjaival még erősebb a kapcsolatunk. Ezenkívül számos jel utal arra, hogy kapcsolatrendszerünk többrétegű lehet, a rétegek határai 35, illet-

ve 80–100 körül mozognak, és a számok növekedésével párhuzamosan csökken az érzelmi intenzitás és közelség. Ez olyan, mintha mindegyikünk egyre nagyobb, 5, 15, 35, 80 és 150 fős körök középpontjában helyezkedne el.” (DUNBAR 2002: 57).

A szleng föltételezésem szerint ebben a rétegzett társas hálózatban azokkal a nyelvhasználati formákkal azonosítható, amelyek a nagyobb közösségen belüli szűkebb, érzelmileg erősen kötődő, egymáshoz nagyon közel álló tagokat magukba foglaló csoportokban (koalíciókban) használatosak. Ezek a kiscsoportok jelentős részben épp a saját maguk által kialakított nyelv segítségével individualizálódnak, és a közös nyelv tudata esetükben is a csoporttudat részét képezi. A szleng ebben a szerepben természetesen nem tér el a csoport közös nyelvétől vagy más nyelvváltozataitól, azok is ugyanolyan funkciókat látnak el az őket használó nagyobb csoportokban, mint az egyes szlengek a maguk szűkebb koalíciójában. A szlengek ugyanis alapvetően nem mások, mint a fölénk rétegződő közös nyelv, sőt vélhetőleg – legalábbis nyelvi eszközeiket, szókészletüket tekintve, tehát a szlenget pusztán lexikális vagy grammatikai kategóriaként nézve – a közös nyelvhez képest csak részrendszerként írhatók le, amelyek viszonylag kis mennyiségű, jelzett, a kiscsoportra utaló, emocionálisan feltöltött elemeket tartalmaznak.

A szlengnek a csoporton belüli koalíciók identitást jelző és szolgáló nyelvváltozataként való felfogása révén több tulajdonságára is élesebben rávilágíthatunk, és számos szlenggel kapcsolatos attitűdöt, vélekedést megmagyarázhatunk. Például azt, hogy miért szokta oly markánsan elítélni egy-egy nyelvközösség (de gyakran maguk a szlengbeszélők is) a szlenget.

Nyilvánvaló, hogy a csoportnak alapvető érdeke, hogy a közösségen belül lehetőleg ne legyenek kisebb-nagyobb klikkek, elkülönülő kiscsoportok, mert ezek a saját érdekük érvényesítésével az egész közösség (de legalábbis a közösségi hatalmat gyakorló koalíció) érdekeit veszélyeztethetik. A szétválás a csoport felbomlásának lehetőségét veti fel, ez pedig a kőkorszaki viszonyok között a csoporttagok pusztulásával egyenlő. Épp ezért a nagy csoport, illetve annak vezető, hangadó koalíciója igyekszik a kiscsoportokat megszüntetni, elszigetelni, a közösséget homogenizálni, szinkronizálni (közös rítusokkal, közös hiedelmekkel, a közös nyelv tudatával stb.). Ennek a homogenizációnak egyik módja a belső csoportok megszegyenyítése, lejáratása, ami együtt jár a rájuk jellemző beszédmód (szlengjük) megbélyegzésével, hiszen az egymást akár a többi csoporttaggal szemben is támogató, érzelmileg is rendkívül szorosan kötődő koalíciók szlengjét mind a tágabb körben

fölöttük elhelyezkedő csoport(ok), mind a megbélyegzett koalíció magával az érintett kiscsoporttal azonosítja.

A helyzetet bonyolítja, hogy a kiscsoport tagjai a nagyobb közösségbe is tartozván, természetesen maguk is hasonlóan viszonyulnak más kiscsoportok szlengjéhez, hiszen ők is érzik, hogy az efféle nyelvileg is megnyilvánuló elkülönülés bomlasztja a csoportot. Éppen ezért nagyon valószínű, hogy saját szlengjükre vonatkozóan is hajlamosak elfogadni a megbélyegzést, és emiatt a szleng használata akár szégyenérzetet kelthet magukban a használókban is.

Ez a tény azonban nem befolyásolja a szleng meg születését, ami mintegy nyelvi következménye annak a koalícióképződést kiváltó oknak, hogy a létrejövő kiscsoport tagjai szabadulni akarnak a nagycsoport nyomásától. A koalíciók pozitív szerepe éppen az, hogy felszabadítják az egyént a csoportnyomás alól. A szleng tulajdonképpen a koalíció és az egyén verbális lázadása a hierarchia ellen és igazságtevés humorral (PENTTINEN 1984: 14). Ez a verbális lázadás, azaz maga a szleng azért rendkívül sikeres, mert segít a feszültségek levezetésében, ám önmagában még nem veszélyezteti a nagycsoportot, tehát nem rombolja le a kiscsoport és tagjai számára is életteret biztosító közösséget.

A szleng ilyen formán egyúttal önterápia is, az ego védelme az elnyomó közösség ellen. ROBERT L. CHAPMAN így ír erről: „az ego sérült volta az ember leggyakoribb nem anatómiai jellegű problémája. A szleng akár gyógyír is lehet erre, önirányított terápia, mely egyidős az első beszélni tudó családdal. A család (akárcsak a társadalom) a hatalom és a jog hierarchiáját tartja fenn, mely ellen a gyermek egészséges, fejlődő énjének szüksége van kompenzálásra gyengesége és bűnössége miatt. A szleng mint gyógyír tagadja a gyengeséget, illetve kérkedik a bűnösséggel. Ebből a nézőpontból nyugodtan állíthatjuk, hogy a terapeutikus, gyógyító szleng szükséges az én fejlődéséhez, s hogy a társadalom nem működne szleng nélkül. Különös, hogy egy olyan nyelvi jelenség, mely ennyire tünékeny és frivol, mint általában a szleng, egyúttal ennyire mély és létfontosságú lehet az emberi fejlődés és rend szempontjából. (...) Ebből a nézőpontból a szleng hasonló a profanitáshoz, és talán azonos is vele. A profanitáshoz hasonlóan a szleng is a pusztító fizikai tett helyettesítője.” (1999: 277).

A szlengnek ez a személyiségvédő funkciója erős hasonlóságot mutat bizonyos ősi, a közösségi hierarchiát ideiglenesen megszüntető ünnepekkel, amelyeket BAHTYIN terminusát kitágítva *karnevál*-nak nevezek. Sejtésem

szerint a szleng a karnevál legfontosabb tulajdonságait menti át verbális formában a hétköznapokba. Ebből az irányból közelítve azt mondhatjuk, hogy mind a karnevál, mind a szleng az embernek azon a tulajdonságán alapul, hogy az egyén nem élhet állandóan a csoport nyomása alatt. A szoros közösséghez tartozás jó dolog, biztonságot nyújt, ám olykor-olykor ki kell törni belőle és önmagunkból. Ezt az excesszív szükségletünket elégíthették ki azok a rítusok, amelyeknek szabályozott szertartása biztosította, hogy a lázadás okozta robbanás ne váljon határtalanná, és ne vesse szét végképp a csoportot (ZOLNAY 1983: 232, vö. BAHTYIN 2002: 18–19).

A karneválok legfőképpen arra szolgáltak, hogy az ember megélhesse a totális szabadságot. A karneváli szabadság megélésének legfontosabb eszköze a – BAHTYIN szavaival – ünnepi, össznépi és ambivalens karneváli nevetés volt, ami „örömteli, ujjongva örvendező, de csúfolódó és gúnyolódó is; egyszerre tagad és állít, egyszerre temet és új életre kelt” (BAHTYIN 2002: 20–21).

A nevetés fontosságát nem lehet kellőképpen hangsúlyoznunk az emberi életben (a karneválokon és a hétköznapokban) és az emberi nyelvben (a karneváli beszédben és a hétköznapi szlengben). A nevetés, mint DUNBAR írja, többek között arra szolgál, hogy pótolja azt a kábító jellegű örömeztet, amely alapvető fontosságú a szociális kötődésben, és ami a kurkászás háttérbe kerülésével hiányként jelentkezett volna. A nevetés ugyanolyan kábító jellegű hatásokat képes kiváltani, mint a kurkászás: „ellazulunk, eufóriát érzünk, békében vagyunk a világgal és készségesek vagyunk azokkal szemben, akikkel együtt nevetünk. A jelek szerint a nevetés nagyon fontos szerepet tölt be az ember szociális interakcióiban.” (DUNBAR 2002: 59).

A nevetés két speciális fajtája, a karneváli nevetés és a szleng hordozta nevetés nagyon sok vonatkozásban hasonlítanak egymásra, csak míg a karneváli nevetés a ritka ünnepek velejárója, a szlengnevetés a mindennapok „kábitószerre”. Nem tévedek talán nagyot, ha úgy vélem, egyáltalán nem véletlen, hogy a szleng oly sok érzelmileg telített, és mindezzel együtt humoros, tréfás kifejezést tartalmaz. Olybá tűnik, hogy a szleng mintegy nyelvi sablonokba önti, a szavak révén materializálja, elraktározza a karneváli felszabadító nevetést, és ezzel magát a karnevált menti át a hétköznapokba.

A szlengnevetésről magáról nagyon keveset tudunk, de valószínűleg a karneváli nevetés számos tulajdonságát felfedezhetjük benne. Ez utóbbiról BAHTYIN bőven értekezik, itt elég is talán csak felvillantani néhány, a karneváli nevetés kapcsán már leírt, de a szlengnevetésben is megfigyelhető,

közösnek tűnő vonást. Ilyen például a karneváli nevetés esztétikai szemlélete, a groteszk realizmus. A groteszk realizmusban az ember mint csoportlény jelenik meg, akinek a teste nem válik egészen egyéni testté, nem választják el merev határok a külvilágtól. Az anyagi-testi elv hordozója itt nem az elkülönült biológiai egyed, hanem a csoport, méghozzá a fejlődése során állandóan növekedő és megújuló közösség (BAHTYIN 2002: 28–29).

A groteszk realizmus (akárcsak a szleng) legfontosabb ismérve a lefokozás, vagyis a magasztos, szellemi, eszményi, elvont dolgok átfordítása a tiszta anyagiság, az evilágiság és a vele eltéphetetlenül összenőtt testiség síkjára. Az össznépi nevetés mint a groteszk realizmus valamennyi formájának szervező ereje már eleve az alsó, anyagi-testi régiókhöz kapcsolódik. A nevetés lefokoz és materializál (uo. 29–30).

A groteszk realizmus formájában megjelenő nevetés megbonthatatlan, belső összefüggésben van a szabadsággal (uo. 101) és a hivatalostól eltérő igazságfelfogással. Az ember a karneváli nevetésben rendkívül erősen érzékeli a félelem fölött aratott győzelmet. Ez az érzése nemcsak a misztikus félelem („istenfélelem”) és a természeti erőktől való rettegés legyűréséből fakadt, hanem mindenekelőtt abból, hogy a nevetés legyőzi az ember tudatát béklyóba verő, nyomasztó és megzavaró erkölcsi félelmet is (uo. 103). Ugyanis a közösség ünnepi kacagása nem csupán a túlvilág, a szent dolgok, a halál rettegése fölött arat diadalt, hanem mindenféle hatalomtól, mindenféle földi uralkodótól és általában minden elnyomástól és korlátozástól való félelem fölött is. Ez a nevetés nem külső mez, hanem lényegi, belső forma, amelyet nem lehet komolyságra váltani a benne föltáruló igazság tartalmának megsemmisítése és eltorzítása nélkül (uo. 106).

A karneváli nevetésnek ezeket a tulajdonságait felfedezni vélem a szleng nevetésében is. Meggyőződésem, hogy az eddig felsorolt (valamint itt nem említett) tulajdonságainak köszönhetően a szleng az embernek mint társas lénynek a nyelvi eszközei, verbális kommunikációs módjai közül az egyik legfontosabb. A szleng annyira tisztán, jól láthatón, mi több: feltűnően és töményen őrzi az emberi nyelv eredeti funkcióit, hogy kis elfogultsággal fogalmazva a szlenget *nyelvesszenciának* is nevezhetjük, ami – mint JELISZTRATOV a szleng védelmében megfogalmazza – „nem valami fakultatív dolog a nyelvben, nem daganat, amely a nyelvi szervezet egészsége és szépsége érdekében eltávolítandó onnan, hanem éppen ellenkezőleg, a nyelv sajátos struktúraalkotó tényezője” (1998: 143).

Úgy vélem, eddigi gondolatmenetem alapján nem tűnik teljesen légből kapott kijelentésnek, ha azt állítom, hogy a szleng használata minden bizonnyal a nyelv kialakulása óta jellemzi a *Homo sapiens*-t, és a szleng létezése minden emberi nyelvben mindenkor törvényszerű. Mivel a szleng (és vele együtt a nyelvet) létrehozó okok az ember legalapvetőbb emberi tulajdonságaiból, a *Homo sapiens* társas jellemzőiből származnak, azt is elmondhatjuk, hogy a szleng létrejöttének elsősorban nem nyelvi, hanem biológiai-etológiai-szociális okai vannak, épp ezért a szleng nem egyszerűen nyelvi, hanem „emberi” univerzálé is.

Irodalom

- BAHTYIN, MIHAIL, 2002, François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája. Budapest, Osiris Kiadó.
- CHAPMAN, ROBERT L., 1999, Mi a szleng? In: FENYVESI ANNA–KIS TAMÁS–VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk., *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról)*. (Szlengkutatás 3. sz.) Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó. 273–79.
- CSÁNYI VILMOS, 1999, *Az emberi természet. (Humánológia)*. Bp.
- DONALD, MERLIN, 2001, *Az emberi gondolkodás eredete*. Budapest, Osiris Kiadó.
- DUNBAR, ROBIN, 1996, *Grooming, Gossip, and the Evolution of Language* Cambridge, Harvard University Press.
- DUNBAR, ROBIN I. M., 1998, *The Social Brain Hypothesis*. *Evolutionary Anthropology*, Volume 6, Issue 5, 178–190.
- DUNBAR, ROBIN I. M., 2002, *Vannak-e kognitív korlátai az e-világnak?* In: NYÍRI KRISTÓF szerk., *Mobilközösség – mobilmegismerés. (Tanulmányok)*. Budapest. 55–66.
- JELISZTRATOV, VLAGYIMIR, 1998, *Szleng és kultúra. (Szlengkutatás 2)*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
- MALINOWSKI, BRONISLAW (1953): *The Problem of Meaning in Primitive Languages*. In: C. K. OGDEN–I. A. RICHARDS (eds.): *The Meaning of Meaning*. New York, London. 296–336.
- MITHEN, STEVEN, 1996, *The Prehistory of the Mind. The Cognitive Origins of Art, Religion and Science*. London, Thames and Hudson.
- NEMES LÁSZLÓ–MOLNÁR PÉTER, 2002, *Evolúciós pszichológia: új szintézis (?)*. *Magyar Tudomány*, 2002/1: 20–32.
- PENTTINEN, ANTTI, 1984, *Sotilasslangin sanakirja*. Porvoo, Helsinki, Juva, Werner Söderström Osakeyhtiö.

- SÁNDOR KLÁRA, 2002, A nyelvi arisztokratizmus alkonya. In: Nyíri Kristóf (ed.), *Mobilközösség – mobilmegismerés*. Budapest, MTA Filozófiai Kutatóintézete. 67–77.
- SZILÁGYI N. SÁNDOR, 2004, *Elmélet és módszer a nyelvészetben* (különös tekintettel a fonológiára). Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület.
- SZVETELSZKY ZSUZSANNA, 2002, *A pletyka*. Budapest, Gondolat.
- WORDEN, ROBERT, 1999, The Evolution of Language from Social Intelligence. In: JAMES HURFORD–MICHAEL STUDDERT-KENNEDY–CHRIS KNIGHT (eds.), *Approaches to the Evolution of Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 148–166.
- ZOLNAY VILMOS, 1983, *A művészetek eredete. (Pokoljárás)*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.

Nyelvek és nyelvváltozatok

Köszöntő kötet Péntek János tiszteletére

Szerkesztette

Benő Attila, Fazakas Emese és Szilágyi N. Sándor

Első kötet

Kolozsvár, 2007

A könyv megjelenését támogatta:
Communitas Alapítvány
Nemzeti Kulturális Alap (Bukarest)

**Cartea a apărut cu sprijinul
Administrației Fondului Cultural Național**

ISBN-10 973-85142-9-0
ISBN-13 978-973-85142-9-4

© Anyanyelvapolók Erdélyi Szövetsége
© Szerzők

Kiadja az **Anyanyelvapolók Erdélyi Szövetsége Kiadó**, 2007
Felelős kiadó: Ördög-Gyárfás Lajos
Borítóterv: Ördög-Gyárfás Ágota